

О. Л. ФЕЩЕНКО**О. О. СІНЦІН***Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

МЕХАНІЗМ КОМПЛЕКСНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 2(41), с. 133–140

Порушено проблематику фінансової стійкості банку, дослідження механізмів її забезпечення та винайдення шляхів зміцнення фінансової стійкості. Проаналізовано структуру механізму комплексного управління фінансовою стійкістю банків. Детально розглянуто взаємозв'язок усіх структурних елементів механізму управління, що відображають необхідні заходи банківського менеджменту для досягнення фінансової стійкості банків.

Банківська система країни відіграє ключову роль у реалізації інвестиційних програм, ринковій трансформації, сприянні економічному зростанню і стабілізації економіки. Сучасні кризові зміни, що відбуваються в економічному середовищі, негативно впливають на розвиток банківського сектора. Це вносить у діяльність банків нові проблеми, розв'язання яких багато в чому залежить від рівня їх фінансової стійкості, ефективності механізму її забезпечення, рівня технологій та якості менеджменту. У сучасних умовах фінансова стійкість банків — це не лише атрибут конкурентоспроможності, а й стратегічного розвитку кредитних установ. Нині до найважливіших особливостей розвитку економіки слід віднести ускладнення соціально-економічних процесів і пов'язане з цим посилення нестабільності зовнішнього середовища та умов ведення банківської діяльності. У зв'язку з цим актуалізуються проблеми вивчення різноманітних форм і факторів соціально-економічної невизначеності, розробка вдосконалення механізму управління фінансової стійкості банків в умовах нестабільності організаційно-економічної сфери, дослідження шляхів досягнення стійкості у складній і невизначеній ситуації. Проблема забезпечення

фінансової стійкості банків набула останніми роками загальнонаціонального значення, що зумовлено стагнацією економіки країни, посиленням інтеграційних та глобалізаційних процесів, складною геополітичною ситуацією. Нині вітчизняні банки перебувають під впливом ряду негативних зовнішніх та внутрішніх факторів, серед яких наслідки фінансової кризи, інфляційні процеси, економічна та політична нестабільність. Саме тому питання удосконалення механізмів забезпечення фінансової стійкості банків та розроблення заходів для стабілізації їх діяльності є вкрай актуальними.

На сьогодні в економічній літературі та практиці особлива увага приділяється аналізу фінансової стійкості діяльності банків та проблемам удосконалення механізму управління. Вагомий внесок у розробку проблематики управління фінансовою стійкістю банків в умовах ринкової трансформації належить провідним українським ученим, серед них: М. Д. Алексеєнко, О. Д. Василик, В. В. Вітлінський, О. Д. Вовчак, А. М. Герасимович, О. В. Дзюблюк, А. О. Дроб'язко, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, В. О. Оніщенко, І. В. Окунів, Л. О. Примостка, К. Є. Раєвський, М. І. Савлук, Н. М. Шелудько.

Численні дослідження, присвячені теоретичним і практичним аспектам аналізу фінансової стійкості банків, методам її оцінювання, принципам управління фінансовою стійкістю та факторам, що на неї впливають, належать російським науковцям, серед яких: Л. П. Бєлих, В. В. Іванов, О. І. Лаврушин, Ю. С. Маслеченков, А. Ю. Петров, В. І. Петрова, Г. С. Панова, В. М. Соскін, О. Б. Ширінська. Значна кількість літературних джерел тією чи іншою мірою розкриває питання аналізу фінансової стійкості банків, і серед них варто відзначити визначні праці зарубіжних науковців, таких як Е. Альтман, Ф. М. Брігхем, Е. Гілл, Е. Дж. Долан, П. Роуз, Т. Кох, Е. Рид, Р. Коттер, Дж. Маршалл, Дж. Сінкі, Р. Міллер, Ф. Мишкін, В. Валравен.

Дослідження механізмів управління фінансової стійкості банку потрібно розпочати зі з'ясування, насамперед, сутності поняття “фінансовий механізм”. Поняття “фінансовий механізм”, його функції та елементи досліджуються такими фахівцями, як М. М. Артус [1], І. Т. Балабанов [2], І. О. Бланк [4], О. М. Ковалюк [7], О. А. Криклій [9], Н. Г. Маслак [10] та ін. Серед існуючих визначень і підходів учених та практиків до поняття “фінансовий механізм” найбільшої уваги в розумінні його сутності заслуговують два основних підходи. Згідно з першим підходом під фінансовим механізмом розуміють функціонування безпосередньо фінансів, на підставі чого він трактується як організаційне відображення фінансових відносин. У другому підході сутність поняття “фінансовий механізм” розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан та розвиток суб'єкта господарювання. Незважаючи на існування різних поглядів на сутність поняття “фінансового механізму”, в науковій літературі до цього часу його чіткого визначення не склалося [8]. Основні принципи побудови та функціонування механізму забезпечення фінансової стійкості банків мають полягати у таких діях: спрямованості дій суб'єкта управління на досягнення конкретних цілей; єдності цілей, результатів і засобів їх досягнення; гнучкості організаційної структури управління для вирішення функ-

ціональних та управлінських завдань; орієнтації на попит і потреби ринку, забезпеченні спроможності задовольняти фінансові потреби клієнтів; стимулюванні та сприянні високому рівню ефективності й прибутковості банківських операцій.

Беручи до уваги наведені принципи, можна вважати, що механізми забезпечення фінансової стійкості банків мають виконувати стимулюючу, саморегулюючу, адаптивну та соціальну функції.

Стимулююча функція полягає у забезпеченні безперервності банківської діяльності та спонуканні до відповідальності за прийняті рішення і дії учасників фінансово-кредитних відносин з метою досягнення поставлених цілей. Саморегулююча функція проявляється у забезпеченні взаємовідносин між працею та капіталом, у формуванні організаційної структури. Адаптивна функція забезпечує врахування змін зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування. Соціальна — сприяє діалогу між усіма учасниками відносин.

Для визначення та структурування механізмів забезпечення фінансової стійкості доцільно розглянути особливості внутрішнього функціонування ділових банків, умов розвитку конкуренції на кредитному ринку, визначення об'єктів та суб'єктів процесу.

Зокрема, в банківській діяльності об'єктами механізму є: умови конкуренції на кредитному ринку, його кон'юнктура, прогнозування попиту; комплекс заходів з розробки банківських продуктів і послуг, встановлення їх цін, планування каналів збуту, просування; стан науково-технічного розвитку; банківські ризики; заходи з формування ресурсної бази; якість активів; показники прибутковості функціонування банків, які дають можливість робити висновки про ефективність їх роботи; показники ліквідності та платоспроможності банків; корпоративна культура банків.

Основними суб'єктами механізму є: 1) управлінський персонал банку (керівництво, апарат управління, персонал банку), який через різноманітні форми управлінського впливу здійснює цілеспрямоване функціо-

нування об'єкта [5, 522]; відповідальна особа або група осіб, які мають право приймати рішення та несуть відповідальність за ефективність процесу управління [13, 55]; 2) Національний банк України та інші державні органи. Схематично взаємозв'язок об'єктів і суб'єктів механізмів забезпечення фінансової стійкості банку відображено на рис. 1.

функції управління фінансовою стійкістю банку: планування фінансової стійкості, прогнозування показників фінансової стійкості (враховуючи вплив зовнішніх і внутрішніх чинників), організація та регулювання процесу управління фінансової стійкості, її контроль, управління ризиками, антикризове управління.

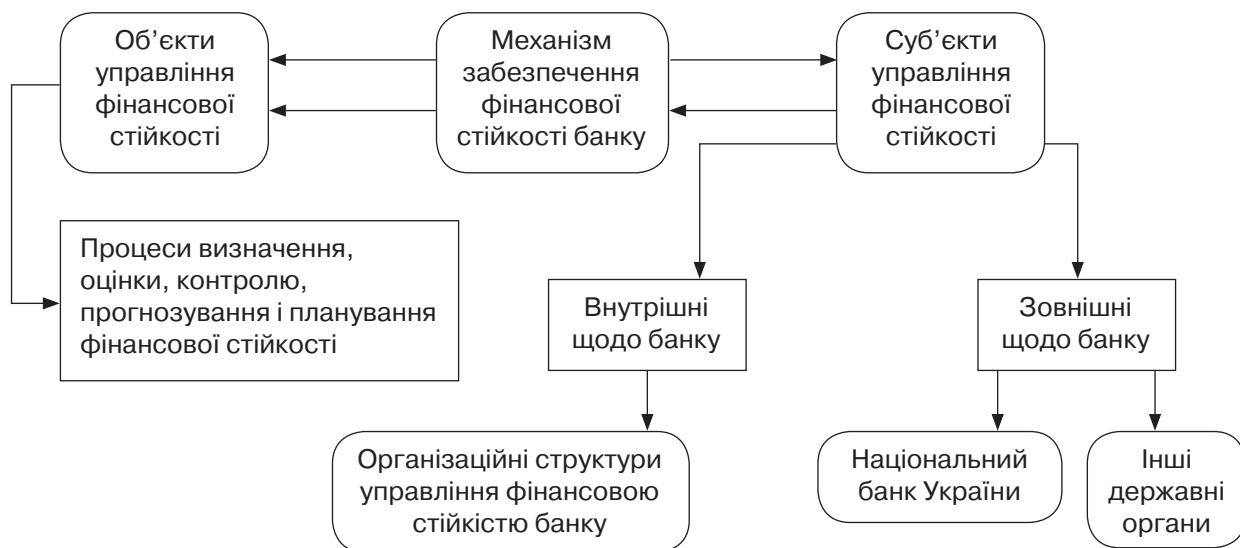

Рис. 1. Об'єкти та суб'єкти механізму забезпечення фінансової стійкості банку [12]

Суб'єкти управління фінансовою стійкістю доцільно розподілити на дві великі групи: внутрішні щодо банку та зовнішні. Внутрішніми є організаційні структури управління фінансовою стійкістю. Залежно від розмірів банку та організації банківського менеджменту суб'єктом управління фінансової стійкості може бути окремий підрозділ, відповідальний управлінський персонал.

Зовнішнім суб'єктом управління фінансової стійкості є Національний банк України, діяльність якого реалізується шляхом банківського нагляду та регулювання, та інші державні органи, зокрема, Міністерство фінансів, діяльність якого реалізується шляхом забезпечення єдиної фінансової політики, та Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, яка регулює ринок цінних паперів.

Розглянувши різні погляди на склад функцій управління, можна виокремити такі

Комплексний механізм управління фінансовою стійкістю банку є системою методів управління, інструментів банківського менеджменту та відповідних управлінських заходів [6, 46] (рис. 2).

До функцій механізму управління фінансової стійкості банку слід віднести заходи, за допомогою яких необхідно віднайти у межах конкретної фінансово-господарської системи та конкретної ситуації оптимальне співвідношення між прибутком та ризиком з метою забезпечення фінансової стійкості банків. Головною метою управління фінансової стійкості банку є забезпечення достатнього рівня прибутковості за допустимого рівня ризику з одночасним розширенням масштабів банківської діяльності.

Для забезпечення та зміцнення фінансової стійкості банку, менеджменту слід виконувати такі завдання:

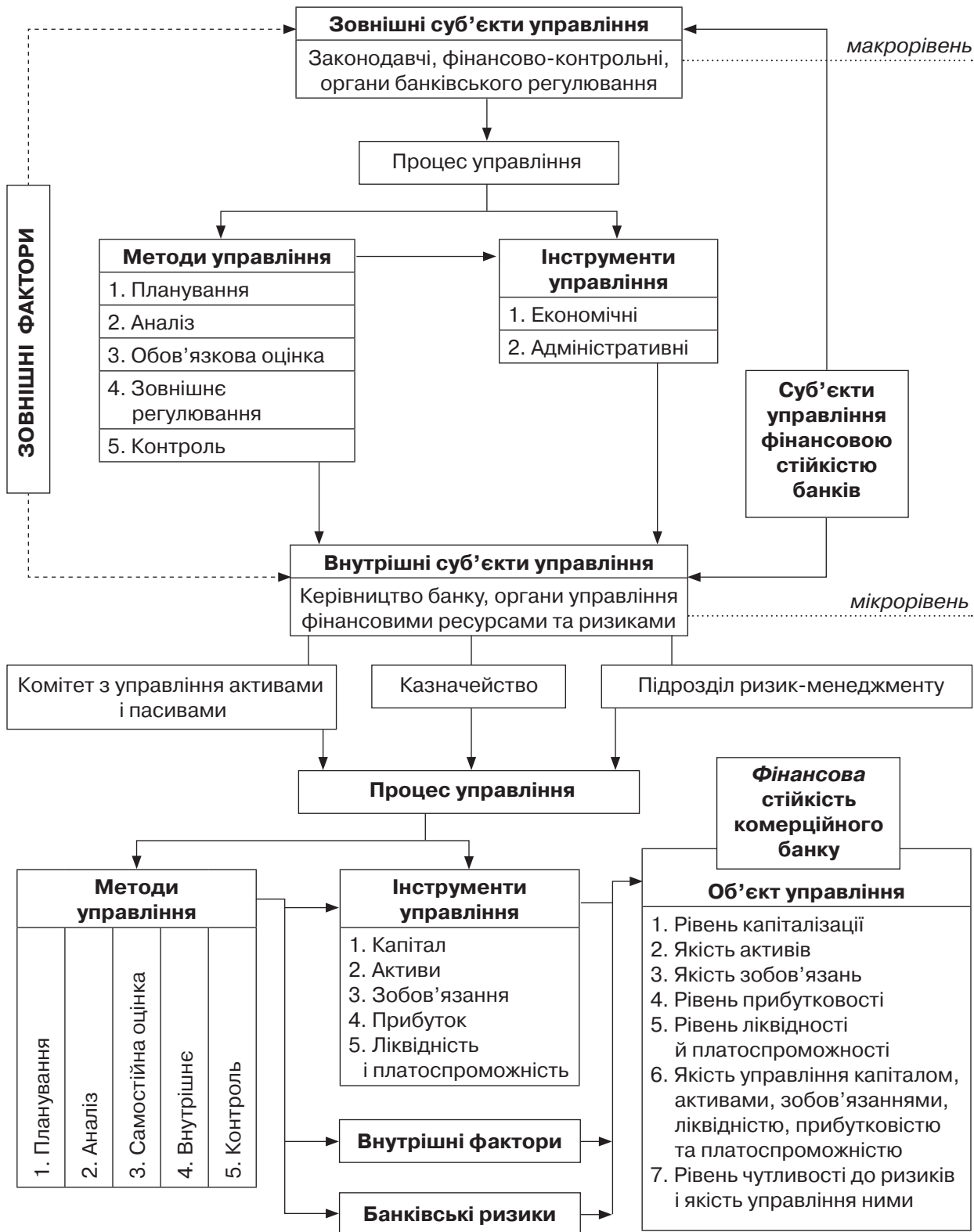

Рис. 2. Механізм управління фінансовою стійкістю банку [6, 49]

- щоденно вивчати дотримання банком і його відділеннями нормативів, що встановлені Національним банком України;
- оцінювати стан і дотримання графіку та сум відрахувань до обов'язкових резервів;
- вивчення динаміки трансформації ресурсів, оборотності активів і зміни ділової активності банку;
- аналіз структури активів і пасивів балансу з урахуванням чинника часу та обсягів за кожною статтею;
- визначення закономірностей і тенденцій та виявлення на їх основі шляхів підвищення фінансової стійкості.

Враховуючи визначені суб'єкти, об'єкти, мету та завдання, механізм забезпечення фінансової стійкості банку можна визначити як сукупність елементів, методів, важелів впливу на банківську діяльність, що застосовуються суб'єктами управління і спрямовані на досягнення стратегічних цілей на макро- та мікрорівнях (рис. 3). Доцільно розмежувати механізм забезпечення фінансової стійкості банку на макрорівні та мікрорівнях. Механізм забезпечення фінансової стійкості банку на макрорівні включає такі елементи: економічний, правовий, регулятивний та наглядовий елементи; на мікрорівні елемента-

ми є управління активами і пасивами, ризик-менеджмент, корпоративне управління та організаційна структура банку. Залежно від обставин та сили впливу механізми забезпечення фінансової стійкості банку на макро- і мікрорівні можуть слугувати стабілізуючими чинниками, або, навпаки, — мати дестабілізуючий характер.

Ризик-менеджмент включає ідентифікацію (виявлення) ризику, його оцінку, вибір інструментів управління ризиками, їх контроль та оцінку результатів управління. Не менш важливою складовою механізму забезпечення фінансової стійкості окремого банку є корпоративне управління. Банки, які дотримуються високих стандартів корпоративного управління, як правило, отримують більш широкий доступ до капіталу порівняно з корпораціями, керованими неналежним чином, і перевершують останніх у довгостроковій перспективі. Ринки цінних паперів, на яких діють жорсткі вимоги до системи корпоративного управління, сприяють зниженню інвестиційних ризиків. Організаційна складова спрямована на якісну побудову і роботу функціональних підрозділів і служб банку, кожен з яких має певні права та обов'язки. Кількість структурних підроз-

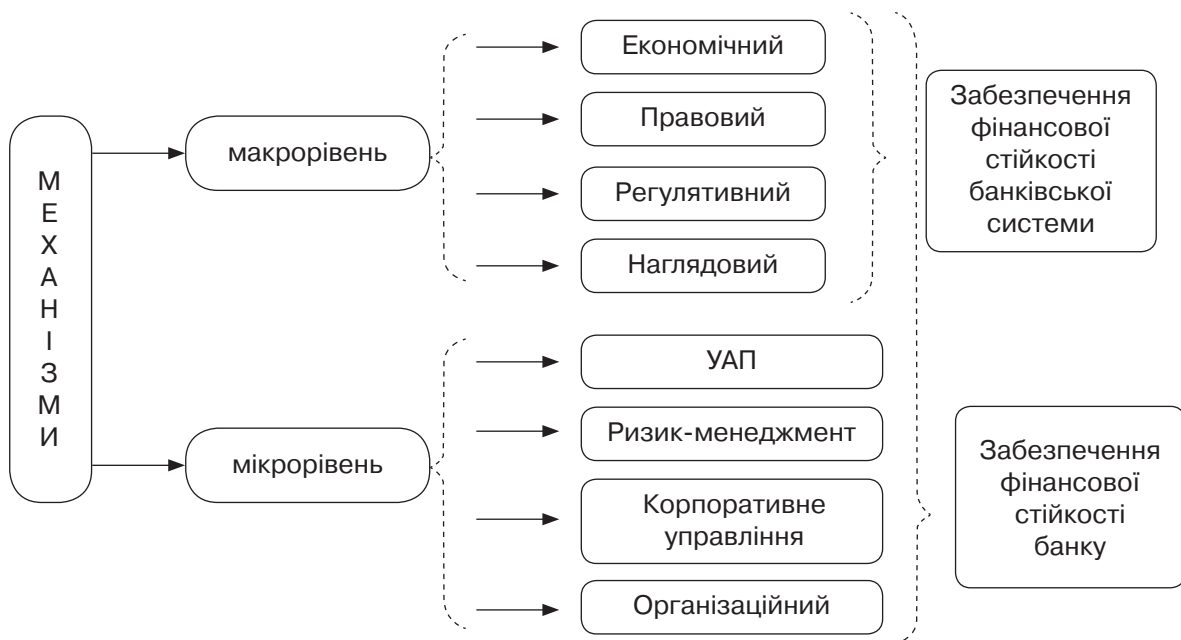

Рис. 3. Механізми забезпечення фінансової стійкості банку на макро- та мікрорівні [11]

ділів, як правило, залежить від величини та характеру діяльності банку, вони реалізують як оперативні, так і допоміжні функції, раціональну організацію робочого процесу, ефективну організацію діяльності всіх підрозділів банку та їх взаємодії у наданні послуг.

Таким чином, механізми макро- і мікрорівня створюють широкий діапазон можливостей забезпечення фінансової стійкості банківського сектора. Важлива роль при цьому відводиться комплексному їх використанню. Це пов'язано з тим, що успішне застосування механізмів забезпечення фінансової стійкості банку дає змогу не тільки протистояти втраті його фінансової стійкості, а й значною мірою впливати на темпи економічного розвитку.

Сучасна фінансова криза виявила недоліки в існуючих системах регулювання як на національному, так і на міжнародному рівні. В умовах подолання кризових явищ виникає необхідність модернізації національної системи регулювання з метою виявлення системних ризиків та забезпечення засобами подолання фінансової нестабільності банків. Пошук виходу з ситуації, що склався на вітчизняному фінансовому ринку, визначив основні напрями дій зі зниження ризиків і мінімізації втрат: зміцнити національну валюту; знизити рівень доларизації економіки; скоротити дефіцит бюджету; посилити банківське регулювання та нагляд; удосконалити законодавчу базу, забезпечити підвищення ролі системи страхування депозитів, здійснювати контроль за цільовим використанням кредитів рефінансування, сформувати систему моніторингу у разі появи ознак нестабільності, удосконалити систему нагляду за банками на основі оцінювання ризиків.

З метою вдосконалення механізму забезпечення фінансової стійкості на рівні окремої банківської установи слід дотримуватись основних принципів інтегрованого управління активами і пасивами, які допоможуть приймати виважені управлінські рішення та розвивати перспективні напрями в усіх сферах фінансової діяльності банку з тим, щоб вони сприяли зростанню обсягу операцій, примножували доходи і збільшували ринкову

вартість акцій банку. Для раціонального використання вкладених коштів і підвищення їх ефективності потрібно використовувати основні прийоми ризик-менеджменту. Реалізація поставленої мети можлива за рахунок організації ефективного управління та контролю за банківською діяльністю і фокусується на управлінні фінансовими ризиками банків як невід'ємній частині і ключовому напрямі банківської діяльності.

Для забезпечення фінансової стійкості банку слід створити оптимальну організаційну структуру, яка б органічно охоплювала управління ризиками на всіх рівнях ієрархії та етапах банківської діяльності; впроваджувати у щоденну практику сучасних методів оцінювання ризиків, зокрема математичних і статистичних; сформувати інформаційну базу даних, необхідну для оцінювання ризиків; забезпечити ефективне функціонування підрозділу ризик-менеджменту і його повну незалежність (структурну та фінансову) від підрозділів банку, які безпосередньо приймають ризики (фронт-офісів), та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику і контролюють його величину (бек-офісів). Ефективна система корпоративного управління дає можливість досягти кількох цілей: збільшення вартості банку, зниження витрат із залучення капіталу, контроль за фінансовими та операційними ризиками, підвищення рівня адаптації до змін зовнішніх умов, і в підсумку, сприяє посиленню фінансової стійкості банків.

Дослідження механізмів забезпечення фінансової стійкості банків засвідчило, що навіть коли банківська установа перебуває у фінансово нестійкому стані, існує багато важелів відновлення фінансової стійкості. Як правило, усі вони повинні використовуватися комплексно, проте кожен банк, визначивши для себе основні причини потрапляння у важкий фінансовий стан, має розробити стратегічну програму виходу з нього з акцентами на ті складові механізму, які найактуальніші у конкретній ситуації. За умови підтримання таких заходів регулятором та достатньо професійного рівня менеджменту банк має всі можливості відновити фінансову стійкість,

налагодити нормальний режим функціонування.

Банківська системи України нині перебуває в умовах триваючих змін економічної кон'юнктури та важкопередбачуваної перспективи, що накладає відбиток на фінансову стійкість багатьох українських банків і потребує подальшого дослідження та винайдення шляхів удосконалення механізмів, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості банківської системи. Потрібен системний підхід до розв'язання цілої низки пов'язаних проблем у контексті заходів із піднесення національної економіки [3].

Варто зазначити, що в умовах кризи, яка торкнулася фактично всіх сфер суспільного життя, найвразливішими, з погляду стійкості, виявились банки. Через відтік іноземних інвестицій, недостатній обсяг власного капіталу, зменшення коштів на рахунках підприємств та скорочення депозитної бази, у банках значно погіршився фінансовий стан, а деякі опинилися на межі банкрутства. Однак, втрата фінансової стійкості не завжди означає ліквідацію банку. Навіть у стані, коли банківська установа близька до стану дефолту, її можна врятувати шляхом залучення стратегічного інвестора, докапіталізації на потрібну суму, здійснення рефінансування НБУ.

Проблеми сучасної фінансової кризи зараз аналізуються в усьому світі, зокрема розробляється політика щодо реформування системи регулювання та нагляду за банківським сектором з метою підвищення його ефективності. Вкрай актуальним це питання є і для України, що передбачає розбудову системи ефективного регулювання й нагляду за банківською системою і вдосконалення правового та фінансового елементів механізму забезпечення фінансової стійкості банківської діяльності. Останнім часом діяльність органів регулювання та нагляду за банківською системою здійснювалась в умовах політичної нестабільності та погіршення стану економіки України. Нині діє низка основних нормативно-правових документів, які регламентують статус і діяльність органів регулювання та нагляду України. Однак, незважаючи на наявність відповідної законодавчої

бази, існують проблеми, які зумовили низьку ефективність регулювання банківської системи України. Як приклад, органи банківського регулювання не змогли достатньою мірою ідентифікувати та зменшити системні ризики, що були пов'язані з недостатньою капіталізацією банків, швидким зростанням безнадійних кредитів, високими відсотковими ставками та збільшенням цін на активи, насамперед — на нерухомість. Окреслені проблеми державного регулювання в механізмі управління та забезпеченні фінансової стійкості банків є надзвичайно актуальними в нинішніх умовах невизначеності та потребують подальшого наукового та методологічного дослідження.

Отже, можна зробити такі висновки. Процес регулювання банківської діяльності в Україні в сучасних умовах потребує глибокого переосмислення і трансформації. Насамперед це стосується питань участі держави у капіталізації банків, вдосконалення та забезпечення ефективності процесу рефінансування банків і надання стабілізаційних кредитів, регулювання частки іноземного капіталу в структурі капіталу банківської системи, управління банківськими ризиками. Важливими факторами є також політична стабілізація в країні, ефективна співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та розробка й виконання чіткої державної стабілізаційної програми.

Література

1. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. — 2005. — № 5. — С. 54–59.
2. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента: Учеб. пособие / И. Т. Балабанов. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 477 с.
3. Барановський О. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник НБУ. — 2009. — № 4. — С. 8–19.
4. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И. А. Бланк. — 2-е изд., перераб. и доп. — К.: Эльга, Ника-центр, 2006. — 653 с.
5. Вольська С. П. Шляхи підвищення прибутковості діяльності банку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.

["Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу"], (Київ, 22 квітня 2010 р.) / ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана". — К.: КНЕУ, 2010. — С. 77–79.

6. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: [монографія] / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. — Тернопіль: Терно-граф, 2009. — 316 с.

7. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму / О. М. Ковалюк // Фінанси України. — 2003. — № 4. — С. 51–60.

8. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. О. Крамаренко. Дніпропетровська академія управління, бізнесу та права. Кафедра фінансів і банківської справи. — Д.: Вид-во ДАУБП, 2001. — 224 с.

9. Криклій О. А. Визначення сутності та структури фінансового механізму управління філіями банку /

О. А. Криклій, Н. Г. Маслак // Вісник УАБС. — 2007. — № 1. — С. 53–58.

10. Маслак Н. Г. Ціноутворення на банківські продукти: Монографія / Н. Г. Маслак, О. А. Криклій. — Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. — 121 с.

11. Михайлюк Р. В. Концептуальні засади механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків / Р. В. Михайлюк // Світ фінансів. — 2005. — Вип. 3–4 (4–5). — С. 21–32.

12. Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість комерційного банку: сутність та фактори, що її визначають / Р. В. Михайлюк // Фінанси, учет, банки: Сб. науч. трудов. — Донецьк: ДонНУ, Каштан, 2005. — Вип. 11. — С. 196–201.

13. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / [под ред. Е. С. Стояновой]. — 5-е изд., перераб. и доп. — М.: Перспектива, 2000. — 655 с.

Механізм управління фінансовою стійкістю являє собою комплексну структуру методів, засобів та інструментів управління, які застосовуються суб'єктами управління для забезпечення фінансової стійкості банків. Механізм управління є системою взаємозалежних елементів на макро- і мікрорівні, які відображають відповідні заходи банківського менеджменту з управління фінансовою стійкістю банків. Механізм забезпечення фінансової стійкості банку на макрорівні включає такі елементи: економічний, правовий, регулятивний та наглядовий елементи; на мікрорівні елементами є управління активами і пасивами, ризик-менеджмент, корпоративне управління та організаційна структура банку. Розглянуті механізми макро- і мікрорівня створюють широкий діапазон можливостей для ефективного процесу управління та забезпечення фінансової стійкості банку.

Механизм управления финансовой устойчивостью представляет собой комплексную структуру методов, средств и инструментов управления, применяемых субъектами управления для обеспечения финансовой устойчивости банков. Механизм управления является системой взаимосвязанных элементов на макро- и микроуровне, которые отражают соответствующие меры банковского менеджмента по управлению финансовой устойчивостью банков. Механизм обеспечения финансовой устойчивости банка на макроуровне включает следующие элементы: экономический, правовой, регулятивный и надзорный элементы; на микроуровне элементами является управление активами и пассивами, риск-менеджмент, корпоративное управление и организационная структура банка. Рассмотренные механизмы макро- и микроуровня создают широкий диапазон возможностей для эффективного процесса управления и обеспечения финансовой устойчивости банка.

Mechanism of financial stability management is a complex structure of managerial methods, means and instruments applied by agents of management to assure bank financial stability. Mechanism of financial stability management is also a system of dependent elements on macro- and micro-level that reflect appropriate bank management activities in assuring bank financial stability. Mechanism of assuring bank financial stability on macro level includes economic, legal, regulatory and prudential elements; on micro level – asset-liability management, risk management, corporate governance and bank organizational structure. The considered mechanisms on macro and micro levels establish a variety of opportunities for effective managerial process and financial stability assurance of a bank.

Надійшла 27 лютого 2014 р.